

20 EKİM 1998

12917

Iğdır ovası ve çevresinin beşeri coğrafyası. GÜNER, İbrahim. Doktora. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1991. 399s.
Danışman: Prof.Dr.Hayati Doğanay. Özet dili: Tr, En.

Igdir

"reed" and "render," the Sumerian word for the latter being a homophonous *gi*. Such extensions were the starting point for the elaboration of the phonological aspect of the system, whereby a large subset of the characters came to function phonologically as markers for specific sequences of sounds; thus the "reed" character (GI) was used as a general marker of the sound sequence *-gi-*.

Ideograms could be either simple or complex. The latter type consisted either of a simple character to which an augmentation was added—e.g., the sign for "mouth" (KA) was secondarily derived from the "head" character (SAG) by superimposing a series of marks over the lower face area—or of a set of linked or nested characters, as in such cases as the signs GU₇ "eat" (which originated as a compound linking the signs SAG and NINDA "food") and EME "tongue" (formed by inserting the sign with the phonological value *me* into the KA-sign).

Since a given sign in a text might in principle be read either semantically or phonologically, various clarifying conventions were developed to aid the reader in interpreting the sign sequences. Certain signs ("semantic determinatives"), when added to a word, provided a general semantic key to the intended reading. For example, the character GIŠ (the ideographic value of which was "tree") could be used as a determinative to identify terms for wooden objects. By adding GIŠ before the sign IG (^{GIŠ}IG), for example, the scribe was able to indicate that the IG was to be read as the ideogram for "door" rather than as the phonological sequence *ik/g/q*. The phonological side of the writing system could also be used for clarification. The scribe had the option of incorporating one or more extra accompanying signs ("phonetic determinatives") to provide a partial indication of the sound of the word represented by the ideogram. A modern English analogue to the cuneiform phonetic determinatives (albeit of much more limited scope) may be seen in spellings such as *1st* "first" and *2nd* "second." Using the determinatives, the scribe thus often had several options for rendering words: "door" (Akkadian *daltum*) could in principle be written by means of an ideogram with a semantic determinative (^{GIŠ}IG), by an ideogram with a phonetic determinative (^{GIŠ}IG-*tum*), or finally by any of several purely phonological renderings (*da-al-tum*, *da-al-tu-um*, etc.).

As the use of cuneiform expanded beyond Mesopotamia, the use of ideograms expanded with it. Scribes writing such languages as Elamite, Hurrian, and Hittite adopted Sumerian characters as graphic conventions for rendering words in their own languages. A second stratum of ideograms arose in Anatolia, where Hittite scribes began to use Akkadian words as ideograms. Thus the sign-sequence *I-NA* became a conventional means of rendering the Hittite preposition *anda* "in" (Akk. *ina*), while Hittite *keššar* "hand" acquired an ideographic spelling ŠU-TI, borrowed from a graphic rendering of Akkadian *qāti* "hand," which in turn was composed of the Sumerian ideogram ŠU "hand" and the Akkadian phonetic determinative *-ti*.

Cuneiform was not the only early Near Eastern script to make use of ideograms. Egyptian hieroglyphs displayed

the same dual nature as the Mesopotamian signs, and made similar use of semantic and phonological determinatives. For example, the schematic drawing representing the word "house" (Egyptian *pr*) was also used to express the consonant-sequence *pr*. It was thus necessary to distinguish *pr* "house" from the homographic *pr* "ascend" by adding to the latter a graphic determinative (based on the drawing of a pair of legs) used as a general marker of motion words.

Although the Old Persian inscriptions were for the most part written phonologically, they also employed a small set of ideograms as an option through which key substantives could be expressed (see table in Kent, *Old Persian*, p. 12). Like the great majority of the phonological signs of Old Persian, the OPers. ideograms are not formally related to the characters of Mesopotamian cuneiform. The use of ideograms rather than phonological spellings for the words in question became more extensive in later texts. Through the addition of phonological determinatives the scribes were able to express the inflectional endings of words rendered by ideograms. Thus the formula "king of kings" (*xšāyaθiya xšāyaθiyānām*), which is written out in full in the Bisotun (q.v.) monument, is found abbreviated as XŠ XŠ-*y-a-n-a-m* in Darius's Susa A inscription.

Bibliography: J. P. Allen, *Middle Egyptian*, Cambridge, 2000, pp. 1-34. P. T. Daniels and W. Bright, *The World's Writing Systems*, New York and Oxford, 1996, esp. Sections 3 (P. Michalowski, J. S. Cooper, and G. B. Gragg, "Mesopotamian cuneiform," pp. 33-72) and 8 (D. Testen, "Old Persian cuneiform," pp. 134-37). Kent, *Old Persian*, pp. 9-24, esp. 18-19.

(D. TESTEN)

iii. IDEOGRAPHIC WRITING IN MIDDLE IRANIAN LANGUAGES. See HUZWĀRĒŠ.

IGDIR, a Turkic tribe in Persia and Anatolia. It was one of the 24 original Oghuz tribes (Houtsma, p. 225; for discussions of its etymology, see Houtsma, p. 225, and Pelliot, pp. 194-95). Like other tribes that migrated to the Middle East in Saljuqid times, it has become widely scattered.

A group of Igdir settled down in northeastern Persia, and joined the Yomut tribal confederacy. Its population was estimated at 300 families by Charles Edward Yate (p. 280), and at 700 families by Henry Field (p. 221). These Igdir live around Gonbad-e Qābus and the ruins of the old city of Jorjān, some 95 kilometers northeast of Astarābād (ibid.). Because of their distance from any center of governmental authority, they were among the "wildest and most independent" of the Yomut tribes; and they paid no revenue to the Persian state during the nineteenth century (Yate, p. 252). Today, there is still a village by the name of Igdir, 12 kilometers south of Gonbad-e Qābus (Razmārā, *Farhang* II, p. 34).

Another group of Igdir made its way to Anatolia. In the 16th century, there were as many as 43 villages and other

23 APRIL 2005

ADDE YAYIMLANDIKTAN
ONRA GELEN DOKÜMAN

20 Eylül 2014

12286 KANTARCI, Şenol. The lost lives in the outskirts of Ararat: the victims of Iğdır plain. *Review of Armenian Studies*, 1 / 4 (2003) pp.80-96. (In May 27, 2003, the archeologists ... found the skeletons and bones of the Muslim victims, who were slaughtered by the Armenian bands in 1919.)

İğdır
092 323

İĞDIRDAKİ YER ADLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Zeynelabidin MAKAS*

GİRİŞ

A talanımızdan bize intikal eden en değerli miraslardan biri de ad verme (ad koyma) geleneğidir. Bu işin icrası gelişigüzel değil, tabiri caizse, kırk ölçüp bir biçilerek yapılmaktadır. Bu hususa basit bir lakap katılırken de rastlanılmaktadır. Günümüzde, herhangi bir şahsı tanımak için ona sorulan ilk sorular, adı, familyası ve doğum yeridir. Bunlar, aynı zamanda kişinin kimlik bilgileridir. Bu bilgiler arasında şahsın doğum yeri herkesi çok ilgilendirir. Şahsen ben aynı şehirde dünyaya gelmiş olan ve bir başka yerde birbiriyle karşılaşan mesela iki Almanın bizim gibi birbirine sarılıp hemşerim yahut daha samimi bir ifadeyle 'toprağım' dediklerine pek ihtimal veremiyorum. Doğum yeri, aynı zamanda vatandır. Birbirlerini tanımayan iki kişinin içten gelen bir sesle toprağım deyip birbirlerine sarılmaları, aslında onların birbirlerini özlediklerinin değil, vatana karşı duydukları sevgi ve hasretten kaynaklanmaktadır. Böyle bir gelenek, daima saygıya layıktır.

Adlandırmada bir takım ölçüler esas alınır. Yeryüzü şekillerine ad verilirken, seçilen adın o yerin özellikleriyle özdeşleşmesi ön plana alınır. Böylece verilen adın unutulmaması sağlanmış olur. Şahıslara ad verilirken ise, ad alacak şahsın vatan ve millet için yaptığı faydalı işler ilk planda değerlendirilir. Fiziki durum, tali planda kalır. Boğaç Han gibi, Köroğlu gibi, Atatürk gibi. Bunun içindir ki, böyle bir geleneğin devamı, devletin bekasıyla özdeşdir, denilmektedir. Tarihi kaynaklar, bulunduğumuz coğrafyadaki yerleşik hayatın yaşını M.Ö. 4000 yılına kadar çıkarmaktadır. Ayrıca bu bölgenin kendine özgü bir takım özelliklerinden dolayı (iklimin yumuşaklığı, tarım ve hayvancılığa elverişli oluşu, önemli yolların kavşağında bulunması, vb.) sık sık el değiştirdiğine tarih tanıklık etmektedir. Kabaca bir hesapla 6000 yıllık bir yerleşim yeri olan bu bölgede onlarla medeniyet boy göstermiştir. Bunlardan bazılarına ait ufak tefek maddi

medeniyet nümunelerinin harabe konumundaki bakıyeleri günümüze intikal etmiş olsa da, resmî kayıtlarda yer adı bazında pek doyurucu bilgilere rastlanılmamaktadır. Bu durum, elbette tesadüfi değildir. Zira farklı adlar altında karşımıza çıkabilir, bölgede en çok hüküm süren Türk kökenli kavimler olmuşlardır. Bundan dolayıdır ki, yapılan kazılarda her taşın altından bizden bir katım hatıralar ortaya çıkmaktadır. Çünkü vatan toprağının her karışına kanımız karışmıştır.

Aslında yöredeki her toponim için bir makale, hatta kitap yazılabilir. Malzeme bakımından sıkıntı yoktur. Fakat olay tebliğ bazına indirginince, zorunlu olarak hamin de ayarlanması gerekir.

Öncelikle belirtmek isteriz ki, İğdir şehri, adını 24 Oğuz boyundan biri olan Deniz Han'ın büyük oğlu İğdir Bey'den almıştır. Ağıtlıklı olarak bu bölgeye yerleşen boyun ünvanı-ongunu 'çakar'dır. Kelimenin iyilik, yiğitlik, bahadırılık, yumuşak başlılık, büyüklük, yücelik gibi anlamları vardır. Kelimenin İğdir, İçdir, İğdir, İğdir gibi söylenimleri olsa da yöre halkı daha çok İydir diye telffuz eder. Akademik Prof. Dr. Budak Budakov ile Qeybullayev'in müşterek imzalarıyla Baku'da 1998'de yayınlanan Ermenistan'da Azerbaycan Menşeli Toponimlerin İzahlı Lüğeti adlı eserde, Türkiye'de İğdir adlı 42 köy olduğu belirtilmektedir. Bizim için özel önem arzeden bu bilginin araştırılması, kanaatimizce bazı hususları açıklığa kavuşturacaktır.

Bölgenin genel adı olarak bilinen Sürmeli kelimesi, bu haliyle ilkin Kitab-ı Dede Korkut'un XI. Boyunda karşımıza çıkar. Miladi VIII. Yüzyılda inkişaf edildiği bilinen bu Oğuznâmede adı geçen bölge, merkezi Oğuzun kışlağı şeklinde belirtilir. Kelime, XVIII. Yüzyıla ait Arap kaynaklarında Sürmari diye geçer ve

*Doç.Dr. Zeynelabidin MAKAS, Emekli Öğretim Üyesi İğdir - TÜRKİYE e-posta: za.makas@hotmail.com

II. ULUSLARARASI ARAS HAVZASI SEMPOZYUMU 13-15 ARALIK 2011 - İĞDIR

THE SECOND INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF ARAS BASIN,
DECEMBER 13th - 15th - İĞDIR

İğdir Valiliği, Belli Eğitim Kültür Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi (BEKAM), İğdir Üniversitesi, TMMOB Mimarlar Odası Van Şubesi'nin organizasyonu ile İğdir Üniversitesi Karaağaç Sosyal Tesisleri Konferans Salonu'nda gerçekleştirilmiştir.

© Yayın Hakları
Prof.Dr. Oktay BELLİ

Kapak - İç Tasarım ve Uygulama
Muhammet S.KARACA

Ön - Arka Kapak Resmi
Aras Havzası - Sait KÜÇÜK (Sadık MİSKİNİ)

Düzeltili
Güzin Sühran BELLİ

Baskı ve Cilt
Zafer Ofset Ltd. Şti. Yenikapı Cad.
Eski Cezaevi Karşısı, No1 Yakutiye-ERZURUM
Tel: 0442 234 22 85 Fax: 0442 233 69 52
e-posta: zafergrafikofset@hotmail.com

İlk Basım 2012 Erzurum

Tüm Hakları Saklıdır. Kaynak Belirtmek Koşulu ile Yararlanılabilir.

İĞDIR VALİLİĞİ, İL ÖZEL İDARESİ YAYINI, NO:1
ISBN: 978-605-359-948-7

Kitapta Yer Alan Görsel Malzemelerin Çok Büyük Bir Kısmı, Makale Yazarı Tarafından sağlanmıştır.
Kitapta Yer Alan Makalelerin Her Türlü Bilimsel ve Yasal Sorumluluğu, Yazarlarına Aittir.

İğdır
032323

İĞDIR SİVİL MİMARİSİNDEN BİR ÖRNEK “İĞDIR MİMARLAR ODASI HİZMET ODASI”

Şababettin ÖZTÜRK*
Aybike EROL**
Kemal KALAFAT***

GİRİŞ

Tarihi kentlerin mimari dokusunu oluşturan dini, askeri ve sivil mimari yapı örnekleridir. Bu mimari yapılar içerisinde Anonim Mimari şeklinde (Mimarsız Mimari) oluşan ve halkın sosyo-kültürel, ekonomik, inanç yapısı gibi benzeri özelliklerini taşıyan, kent kimliğini meydana gelmesinde önemli bir yere sahip olan kuşkusuz geleneksel konut yapılarıdır. İğdir kent yerleşiminde, son yıllarda yaşanan mimari yozlaşmaya rağmen günümüzde halen kent ölçeğinde özellikle sokak aralarında az da olsa kimlikli bir mimariyi görmek mümkündür. İğdir evlerinin giriş kapıları cadde ve sokağa direk olarak açılır.

Dışa açık fakat o ölçüde içe doğru özgür ve özgün bir mimari anlayışı yansıtan İğdir evleri, yerel kesme taştan, tek katlı ve düz dam olarak yerel usta ve işçiler tarafından inşa edilmiştir. Giriş cephesi hareketli olan bu konutlar, aslında içeri girildiğinde ahşap kaplamalı yüksek mekânlar ve çeşitli meyve ağaçlarının, çiçeklerin süslediği yeşil bahçeleriyle insana açılan ferah bir dünyanın kapıları gibidir. Ne yazık ki Baltık Rus Mimarisi özelliğinde inşa edilen bu evler İğdir İmar Planı hazırlanırken Anadolu'nun pek çok tarihi kentinde görüldüğü gibi dikkate alınmamış, her geçen gün sayıları azalıp yok olmaktadır.

Anadolu sivil mimarisi içerisinde farklı bir renk ve farklı bir mimari tarz olarak varlığının sürdüren Baltık Mimarisi özelliğindeki bu yapılarda harem ve selamlık ayrımı yoktur. Özellikle son yıllarda hızla değişen hayat şartları, sosyal yapı, betonarmenin yaygınlaşması gibi sebeplerle bu güzide mimarlık eserlerinin birçoğu kaderine terk edilmiştir. Bazı konutlar ise bakımsızlıktan yıkılma durumuna gelmiş ya da tamamen yok olmuştur.

Bugüne kadar İğdir Sivil Mimarisi hakkında hiçbir bilimsel araştırma yapılmaması kentin dünü, bugünü ve geleceğinin belirlenmesinde önemli bir yer tutan konut mimarisinin yok olduğunun birer kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

1-KONUMU

İğdir konut mimarisi özelliğinde geleneksel yapı tekniğinde inşa edilen tarihi konut, İğdir Merkez Söğütli Mahallesi (İğdir Mava Mah.), Bayındır Caddesi'nin güney yakasında yer almaktadır (Çizim-1;Fotoğraf-1).

Ev, 20 L II Pafta No, 993 Ada No, 6-7 Parsel No da 958 m2 büyüklüğündeki evin kuzeyi 15.00 m. genişliğinde cadde, doğusu 10.00 m. genişliğinde, güneyi 7.00 m. genişliğinde sokak ile batısı ise komşu parsel ile çevrelenmektedir. Tescilli olan ev, ayrıntı nizamda tek katlı olarak yöresel kesme taşından düz dam olarak inşa edilmiştir(Çizim-1,2;Fotoğraf-1,2). Düz bir arsa üzerinde zemine doğu-batı istikamesinde yerleştirilen evin giriş kapısı ve bahçe kapısı sokak ile direk ilişkilidir. Günümüzde kullanılmayan evin güneyinde yer alan bahçe ile ev bütünlük oluşturmaktadır. Evin güneyine ayrıntı olarak sonradan inşa edilmiş servis bölümü ile depo yerleştirilmiştir. Evin iç bölümü ile bahçe içerisinde defneciler tarafından çok sayıda kaçak kazı yapılarak yapı tahrip edilmiştir.

2-TARİHÇESİ

Geleneksel İğdir Sivil mimarisi özelliğinde inşa edilen konutun giriş cephesinin saçağının hemen altında yer alan dikdörtgen formulu bir kesme taş üzerinde Ermenice yazılı kitabede 1908 yılında inşa edildiği bilinmektedir(Çizim-4;Fotoğraf-3,4).

II. ULUSLARARASI ARAS HAVZASI SEMPOZYUMU 13-15 ARALIK 2011 – İĞDIR

THE SECOND INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF ARAS BASIN,
DECEMBER 13th – 15th – İĞDIR

İğdir Valiliği, Belli Eğitim Kültür Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi (BEKAM), İğdir Üniversitesi, TMMOB Mimarlar Odası Van Şubesi'nin organizasyonu ile İğdir Üniversitesi Karaağaç Sosyal Tesisleri Konferans Salonu'nda gerçekleştirilmiştir.

© Yayın Hakları
Prof.Dr. Oktay BELLİ

Kapak - İç Tasarım ve Uygulama
Muhammet S.KARACA

Ön - Arka Kapak Resmi
Aras Havzası - Sait KÜÇÜK (Sadık MİSKİNİ)

Düzeltili
Güzin Sühran BELLİ

Baskı ve Cilt

Zafer Ofset Ltd. Şti. Yenikapı Cad.
Eski Cezaevi Karşısı, No1 Yakutiye-ERZURUM
Tel: 0442 234 22 85 Fax: 0442 233 69 52
e-posta: zafergrafikofset@hotmail.com

İlk Basım 2012 Erzurum

Tüm Hakları Saklıdır. Kaynak Belirtmek Koşulu ile Yararlanılabilir.

İĞDIR VALİLİĞİ, İL ÖZEL İDARESİ YAYINI, NO:1
ISBN: 978-605-359-948-7

*Yard. Doç.Dr. Şababettin ÖZTÜRK, TMMOB Mimarlar Odası Van Şubesi Başkanı Van, TÜRKİYE
e-posta: sabozturk13@gmail.com

**Yüksek Mimar Aybike EROL, TMMOB Mimarlar Odası Van Şubesi İğdir İl Temsilciliği Üyesi, İğdir, TÜRKİYE

***Mimar Kemal KALAFAT, TMMOB Mimarlar Odası Van Şubesi İğdir İl Temsilciliği Üyesi, İğdir, TÜRKİYE

TÜRKÇE SÖZ VARLIĞI İÇİNDE İĞDIR YÖRESİ SÖZ VARLIĞININ YERİ VE ÖNEMİ

Yakup CİVELEK*

GİRİŞ

1- Türkçe Söz Varlığı ve Ağızlar

Ağz, "bir lehçe içinde mevcut olan ve söyleyiş farklarına dayanan küçük kolları, bir memleketin çeşitli bölge ve şehirlerinin kelimeleri söyleyiş bakımından birbirinden ayrı olan konuşmalar verilen addır". Her ülkenin yazı dili mutlaka bir bölgenin ağzına dayanır. Yazı dili durumuna gelen ağz, diğer ağzlardan çeşitli unsurlar alarak gelişir ve güçlenir. Yazı dilinin zengin bir ifade gücüne sahip olması, bağlı olduğu lehçenin diğer ağzlarının da iyice işlenerek ortaya konulmasıyla mümkündür.

Bir dil bilimi terimi olarak ağz: Bir dilin veya bir dile ait lehçenin (dialecte) sınırları içinde belli bölgede belli topluluklara özgü sözlü anlatım yollarının bütünü diye tanımlanabilir. Standart olarak kabul edilen ve ortak konuşma ve yazı diline esas teşkil eden bir ağzın dışında varlığını devam ettiren ağzlar, hem şive hem de şivenin üst kümesi olan lehçe ve dilin önemli bir alanını oluşturur. Bu alanda, ortak ağzda tespit edilememiş sesler, kelimeler, ekler ve anlamlar bulunabilir.

2- Ağz Araştırmaları

Türkiye Türkçesinin önemli dil alanlarından biri de ağzlardır. Bu yüzden ağz araştırmaları, dil araştırmaları içinde en zor çalışmaların yapıldığı bir alt alandır. Derleme tekniklerinin bilinmesi, metin derlenecek yer ve kişilerin tespiti, araçların temini, metnin derlenmesi, bant kayıtlarının çözülmesi ve transkripsiyonunun yapılarak metnin oluşturulması, metnin gramer ve incelemesinin yazılması, sözlük ve indeksinin oluşturulması... gibi çok çeşitli çalışmaları içine alan ağz araştırmalarının pek çok zorluğu vardır.

Coğrafya atlasının önemi ne kadar ise, dil atlasının önemi de o kadardır. Türkiye'de henüz bir ağz atlası

15dir
092323

22 Mayıs 2015

MADE YAYIMLANDIKTAN
İÇİN DOKÜMAN

İSAM DN
227073

yapılmamıştır. Pek çok yöre ile ilgili bir hayli ağz çalışması yapılmış olmasına rağmen, farklı teknik ve yöntemlerin uygulanması, yapılan çalışmaların iletişim ve bilişim teknolojilerindeki gelişmelere uygun olarak güncellenememesi yüzünden, bu çalışmalardan istifade imkânı da kısıtlı kalmaktadır. Bu tebliğde kullandığımız söz varlığının bir kısmı ağz araştırmaları yapılarak belirlenen sözcüklerden seçilmiştir. Burada en önemli kaynağımız Türk Dil Kurumunun hazırladığı derleme ve tarama sözlüktedir.

3- Anadolu Ağz Çalışmaları

Anadolu ağzlarıyla ilgili olarak bugüne kadar pek çok çalışma yapılmıştır. 1940'lı yıllara kadar ilk dönem olarak adlandırılan dönemde Yabancı araştırmacılar Anadolu ağzlarıyla hakkında bazı araştırmalar yapmıştır. İlk çalışmalar 1867 yılında A. Maksimov, Hüdavendigâr ve Karamanlı ağzlarıyla ilgili çalışmasıyla başlatılmıştır. Başlangıçta, yabancı araştırmacılar Anadolu ağzlarıyla ilgili çalışmalar yapmıştır. Bunlar arasında J. Thury, İ. Kunos, M. Hartmann, M. Rasanen, J. Deny, T. Kowalski, K. Foy sayılabilir. İlk çalışmaları yapanlar arasında az da olsa, Balkanoğlu, Balhasanoğlu gibi yerli araştırmacılar da vardır. 1940 yılına kadar yapılan çalışmalar daha çok çeşitli konular hakkında yazılmış olan makalelerdir. Asıl verimli çalışmalar 1940 yılından sonra başlamıştır.

Türkiye Türkçesi ağzlarıyla ilgili en önemli çalışmalar ise, 1940 yılından sonra başlayan ve yerli araştırmacılar dönemi adı verilen dönemdir. Bu tarihten itibaren başta Ahmet Caferoğlu, Zeynep Korkmaz, Tuncer Gülensoy, Saadetin Buluç, Ahmet Bican Ercilasun, Efrasiyab Gemalmaz, Selahattin Olcay, Mecdut Mansuroğlu, Leylâ Karahan, Ahmet Buran, Necati Demir vd. olmak üzere birçok Türk, Türkiye Türkçesi ağzlarına ait pek çok önemli derleme, araştırma

II. ULUSLARARASI ARAS HAVZASI SEMPOZYUMU 13-15 ARALIK 2011 - İĞDIR

THE SECOND INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF ARAS BASIN,
DECEMBER 13th - 15th - İĞDIR

İğdir Valiliği, Belli Eğitim Kültür Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi (BEKAM), İğdir Üniversitesi, TMMOB Mimarlar Odası Van Şubesi'nin organizasyonu ile İğdir Üniversitesi Karaağaç Sosyal Tesisleri Konferans Salonu'nda gerçekleştirilmiştir.

© Yayın Hakları
Prof.Dr. Oktay BELLİ

Kapak - İç Tasarım ve Uygulama
Muhammet S.KARACA

Ön - Arka Kapak Resmi
Aras Havzası - Sait KÜÇÜK (Sadık MİSKİNİ)

Düzeltili
Güzin Sühran BELLİ

Baskı ve Cilt
Zafer Ofset Ltd. Şti. Yenikapı Cad.
Eski Cezaevi Karşısı, No1 Yakutiye-ERZURUM
Tel: 0442 234 22 85 Fax: 0442 233 69 52
e-posta: zafergrafikofset@hotmail.com

İlk Basım 2012 Erzurum

Tüm Hakları Saklıdır. Kaynak Belirtmek Koşulu ile Yararlanılabilir.

İĞDIR VALİLİĞİ, İL ÖZEL İDARESİ YAYINI, NO:1
ISBN: 978-605-359-948-7

Kitapta Yer Alan Görsel Matzemelerin Çok Büyük Bir Kısmı, Makale Yazarı Tarafından sağlanmıştır.
Kitapta Yer Alan Makalelerin Her Türü Bilimsel ve Yasal Sorumluluğu, Yazarlarına Aittir.

*Doç.Dr. Yakup CİVELEK, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Çorum, TÜRKİYE
e-posta: yakup.civelek@gmail.com - yakupcivelek@hitit.edu.tr

NAHÇIVAN VE İĞDIR YÖRELERİNDE PROTOTÜRKLER
VE TARİHİ GÖÇLER

Firudin Hasanoğlu RZAYEV

GİRİŞ

Boyuk tarixləri salnamə halına gətirən qədim As, Koman (Koman-Kıpçaq), Bulqar, Turdi, Quti, Lulubi, Naxar, Su-Şu, İğdir, Hüürü, Türükki kimi türk boylarımızın m.ö. VI-I minilliklərdən günümüzədək Naxçıvan və İğdir ətrafında, eləcə də "Ön Asiya"-Azərbaycanda, "Kiçik Asiya"-Doğu Anadoludakı tarixi hadisələrə təsiri, etnik qohumluğu Herodot, Arrian Marseli, Strabon, Plutarx kimi əski tarixçilərin yazılarında, Assur, Misir, Yunan, Hett kimi dövrlərin salnamələrində öz əksini tapmışdır. Araz hövzəsi boyu İğdir və Naxçıvan ətrafında Tiqr-Dəclə və Frat-Fərat çaylarının yuxarı axarlarından başlayaraq Urmiya və Van gölləri arasında tarixi proseslərə qoşulan prototürklər sonralar daha çox torpaqlara sahib olmaq üçün m.ö. II-I minilliklərdə Orta Asiya, Altay, Sibir ərazilərinə yayılmağa başlamışlar. Bu məlumatlara M.Baharlı, F.Kürzöğlu, Q.Qeybullayev, B.Ögəl, İ.M.Dyakonov, A.M.Dovatur, D.R.Kallistov İ.A.Şişova kimi, tədqiqatçıların əsərlərində rast gəlirik. Bu boylar haqqında bir məruzə yetərli olmadığından biz As, Turdi, Naxar, Koman boylarından, ilk öncə isə Ön, Kiçik və Orta Asiyanı öz adları ilə adlandıran As türklərindən danışmaq istərdik.

Tarixi m.ö. IV-III minilliyə söykənən As türkləri Asər-Azərbaycan xalqının ulu babaları olmuş, bütün Qafqaz, «aslar ölkəsi» adlanmış və Kiçik Asiya, Ön Asiya, Orta Asiya kimi ucuz-bucaqsız ərazilərdə böyük bir gücə çevrilmişlər.

Tarixin «atası» Herodot, Sardda Asiada, Frakiyada Assa, Traxina- Turxan (-F.R.) ölkəsində Asop, kimi tayfa və şaxs adlarından bəhs etmiş, Yunan ölkəsində çarın sağında dayanan, çarları idarə edən Asmax tayfalarının, şamanların-maq asların adını çəkmişdir. O, Midiyada Astiaq, Azan çar adlarını, Suriyada Askalon şəhərini göstərək bu torpaqların Asiya adlandığını

yazmışdır (40, I 19, 46, 73, 95, 111; II 17, 30; III 62, 105; IV 44, 45; V 97, 119; VI 45, 69, 70; VII 11, 122, 185; VIII 126, 130; IX 116, 122). Tarixçi Plutarxın da yazılarında indiki uydurma «Ermənistan», eləcə də Albaniya, Atropatena əraziləri «Asiya» adlanır, Latiyada Astura çay adı çəkilir, m.ö. VI əsrdə As yazısından və əlifbasından danışılır, Ellin türk As soyundan olan sərkərdə Femistoldun (m.ö. VI əsr) məktub aldığı, yazılı olaraq özünü müdafiə etdiyi, qayalarda ioniyalılara çağırış və müirciətlər yazdığı qeyd olunur (59, XX, s. 127-128, 236; XLVII s. 562, 608 s). Tit Liviy m.ö. III əsrdə Romada asların adına zərb edilmiş qızıl pullardan bəhs etməklə Qədim Romada ilkin 3 tayfa birliyinin Triba adlandığını yazır (70, s. 98-99). Göründüyü kimi "Triba" tayfa birliyi adı Tur böyliyi mənasında kaspi, silbi, tarabi türk tayfa adlarının yazılışları ilə eynidir. Strabon «Coğrafiya» əsərində etrusk, turdetan bastul- turdetan və qarqarların As nəslə olduğunu, əlifbaya sahibliyini, Araz çayı boyunda As birliyinə daxil olan Azar və Turdetaniya adlı ölkələrin Onoba, Asson oba, Menoba, Mənlariya kimi türk vilayətlərinin adını çəkir (67, X I, X IV, XI, 14, 3). C. Cəfərov da Asərlərin-Azərlərin çox əskilərə söykənən Osk-Ask əlifbalı olduğunu qeyd etməklə, qədim Osk əlifbasını göstərir (14, s. 98). Bu işarələr 6 min il bundan əvvələn türk Asər soyunun və "Ön", "Küçük", "Orta Asiya" türklərinin ilkin işarə yazıları olmuş, finikiya, latın, gürcü, erməni və b. xalqların da əlifbalılarına təsir etmişdir (-R.R.).

Bu yazı işarələr Qobustan, Kəlbəcər, Pirallahı, Təbriz Nüvədi, Gəmiçaya kimi ərazilərimizdə də öz əksini tapmaqdadır (24, s. 18). Nüvədi isə bildiyimiz kimi 1590-cı ildə Naxçıvanın Şorlut nahiyəsinə daxil idi (32, s. 179). Ən qədim As icma mağaraları Azıx və Asafkaf məhz Azərbaycanda aşkar edilmişdir.

23 Mayıs 2015

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

ISAM DN
227073

II. ULUSLARARASI ARAS HAVZASI SEMPOZYUMU
13-15 ARALIK 2011 - İĞDIR

THE SECOND INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF ARAS BASIN,
DECEMBER 13th - 15th - İĞDIR

İğdir Valiliği, Belli Eğitim Kültür Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi (BEKAM), İğdir Üniversitesi, TMMOB Mimarlar Odası Van Şubesi'nin organizasyonu ile İğdir Üniversitesi Karaağaç Sosyal Tesisi Konferans Salonu'nda gerçekleştirilmiştir.

© Yayın Hakları
Prof.Dr. Oktay BELLİ

Kapak - İç Tasarım ve Uygulama
Muhammet S.KARACA

Ön - Arka Kapak Resmi
Aras Havzası - Sait KÜÇÜK (Sadık MİSKİNİ)

Düzeltili
Güzin Sühran BELLİ

Baskı ve Cilt
Zafer Ofset Ltd. Şti. Yenikapı Cad.
Eski Cezaevi Karşısı, No1 Yakutiye-ERZURUM
Tel: 0442 234 22 85 Fax: 0442 233 69 52
e-posta: zafegratikofset@hotmail.com

İlk Basım 2012 Erzurum

Tüm Hakları Saklıdır. Kaynak Belirtmek Koşulu ile Yararlanılabilir.

İĞDIR VALİLİĞİ, İL ÖZEL İDARESİ YAYINI, NO:1
ISBN: 978-605-359-948-7

Kıtapta Yer Alah Görsel Malzemelerin Çok Büyük Bir Kısmı, Makale Yazarı Tarafından sağlanmışdır.
Kıtapta Yer Alan Makalelerin Her Türü Bilimsel ve Yasal Sorumluluğu, Yazarlarına Aittir.

* Doç.Dr. Firudin Hasanoğlu RZAYEV, Azərbaycan Milli İlimlər Akademisi Nahçıvan Bölümü,
Nahçıvan-AZƏRBAYCAN e-posta: firudinr@yahoo.com.tr

İĞDIR İLİNDE YAŞANAN GÖÇÜN ANALİZİ

Kerem KARABULUT*

GİRİŞ

Türkiye'de 1950'li yıllarda başlayan ve günümüze kadar artarak devam eden göç olayı, yerleşim yerlerinin tüm sosyo-ekonomik yapısında değişime ve etkileşime sebep olan en önemli faktörler arasında yer almaktadır.

1960'lardan itibaren başta Almanya olmak üzere yurt dışına da göç vermeye başlayan Türkiye'deki göçün yönü hep batıya doğru olmuştur. Bunun başlıca sebebi; hem gelişmiş ülkelerin batıda olması hem de ülkenin kendi içindeki gelişmiş illerinin batıda yer almasıdır.

Yaşanan bu göç sürecinde, hem nüfusun azaldığı yerlerde hem de gidilen yerlerde bir kısım sorunların başlaması da kaçınılmaz olmuştur. Türkiye'de göç ile beraber yaşanan sorunların ele alınması daha çok 1980'li yıllardan sonra olmuştur.

Türkiye'de yaşanan göç sürecinde, özellikle bölgesel gelişmişlik farklılıkları, başlangıçtan beri göç akımlarının "itici ve çekici gücü" olma fonksiyonunu devam ettirmektedir. Bu anlamda, Doğu Anadolu Bölgesi'nde de gelir yetersizliği, sağlık ve eğitim hizmetleri yetersizliği, iklim koşullarının zorluğu gibi faktörler bölgedeki önemli "itici güçler" olarak değerlendirilebilir. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren bölgedeki terör faaliyetlerinin artması da bölgedeki köy sorunları ve göç açısından zaman zaman belirleyici bir unsur olabilmektedir.

Yaşanan gelişmeler, kırsal kesimlere, yeterince kamu ve özel sektör hizmetlerinin verilmesini engelleyebilmiştir. Kent merkezlerinde ise, aşırı yığılmadan dolayı hizmet yetersizliği veya değişik sosyo-kültürel bozulmalar ortaya çıkmıştır.

Bu süreçte yaşanan sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm yolları, ülke içi bilim çevrelerinin, politikacıların, iş çevrelerinin, sanat camiasının ve benzerlerinin gündemine oturmıştır. Diğer taraftan, Türkiye'nin durumuna yönelik olarak özellikle son yıllarda Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Dünya Bankası gibi dış dünyadaki oluşumlar da çalışmalar yapmaya başlamışlardır.

Türkiye'nin en çok göç veren bir bölgesi olan ve nüfusunun yaklaşık %50'si kırsalda yaşayan Doğu Anadolu Bölgesi ve bu bölgenin nüfus açısından küçük ancak coğrafi konum ve iklim özellikleri açısından çok stratejik bir bölgesi olan Iğdır ili özelinde göç konusunun ele alınması anlamlı olacaktır. Diğer taraftan, değerlendirmelerin ve çözümlerin ilgililer tarafından dikkate alınarak uygulamaya geçilmesi durumunda faydalı sonuçlara ulaşılabilir. Çalışmada öncelikle göç ile ilgili genel bir kavramsal çerçeve verilmekte, daha sonra Iğdır ili durum tespiti yapılmakta ve il ve bölgeye yönelik uygulamalı çalışma sonuçları verilerek uygun çözüm yolları sunulmaya çalışılmaktadır.

II. GÖÇ NEDİR?

Çok genel bir tanımlamayla göç, bir ülke, bölge ya da toplumdaki ekonomik, sosyo-kültürel, politik, iç ve dış istikrar gibi nedenlere bağlı olarak nüfusun daimi ya da geçici olarak yaşadığı topraklardan ayrılmasıdır. Böylece göç, yaşanan dinamik bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Güllülü ve diğerleri, 2007: 3).

Göçler, doğrudan doğruya ülkelerin veya daha küçük toplulukların nüfusunun gelişmesini (artış ve azalmasını) etkileyen önemli faktörlerden biri olup, nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında değişmeye sebep olurlar. Bu değişimler göç alan ve göç veren çevrelerde birbirine

II. ULUSLARARASI ARAS HAVZASI SEMPOZYUMU 13-15 ARALIK 2011 - İĞDIR

THE SECOND INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF ARAS BASIN,
DECEMBER 13th - 15th - İĞDIR

Iğdır Valiliği, Belli Eğitim Kültür Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi (BEKAM), Iğdır Üniversitesi, TMMOB Mimarlar Odası Van Şubesi'nin organizasyonu ile Iğdır Üniversitesi Karaağaç Sosyal Tesisleri Konferans Salonu'nda gerçekleştirilmiştir.

© Yayın Hakları
Prof.Dr. Oktay BELLİ

Kapak - İç Tasarım ve Uygulama
Muhammet S.KARACA

Ön - Arka Kapak Resmi
Aras Havzası - Sait KÜÇÜK (Sadık MİSKİNİ)

Düzeltiler
Güzin Sühran BELLİ

Baskı ve Cilt
Zafer Ofset Ltd. Şti. Yenikapı Cad.
Eski Cezaevi Karşısı, No1 Yakutiye-ERZURUM
Tel: 0442 234 22 85 Fax: 0442 233 69 52
e-posta: zafergrafikofset@hotmail.com

İlk Basım 2012 Erzurum

Tüm Hakları Saklıdır. Kaynak Belirtmek Koşulu ile Yararlanılabilir.

İĞDIR VALİLİĞİ, İL ÖZEL İDARESİ YAYINI, NO:1
ISBN: 978-605-359-948-7

Kitapta Yer Alan Görsel Malzemelerin Çok Büyük Bir Kısmı, Makale Yazarı Tarafından sağlanmıştır.
Kitapta Yer Alan Makalelerin Her Türü Bilimsel ve Yasal Sorumluluğu, Yazarlarına Aittir.

*Prof.Dr. Kerem KARABULUT, Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Erzurum - TÜRKİYE e-posta: k_karabulut@hotmail.com - kerem@atauni.edu.tr

İĞDIR

İğdir
092323

Metin TUNCEL *

GİRİŞ

Şehir, çeşitli bilim dallarını ilgilendiren ve onlara araştırma konusu olan beşeri bir olgudur. Şehirler mimar, şehirci, iktisatçı, sosyolog, tarihçi, arkeolog, sanat tarihçisi, hatta edebiyatçının ilgi alanına girdiği gibi, coğrafyacıyı da yakından ilgilendirmektedir. Yukarıda saydığımız bilim dallarından her birinin şehirlere bakış açısı birbirinden farklıdır. Coğrafyanın şehirleri ele alış ve onlara bakış tarzı hepsinden farklı ve kendine özgüdür: Coğrafyacı araştırdığı şehrin neden bugünkü yerinde kurulmuş olduğunu, bu noktada kurulmuş olan şehrin günümüze kadar nasıl yaşamış bulunduğunu, günümüzde nasıl yaşamakta olduğunu ele alır.

Bizde 1980 yılından beri muhtelif vesilelerle uğraşmak fırsatını bulduğumuz İğdir şehrine ait gözlemlerimize tarihî araştırmalardan elde edilen sonuçları da katarak, şehrin kuruluşundan günümüze kadar gelen zaman dilimi içindeki coğrafyasını ortaya koymak istiyoruz.

İğdir şehri aynı adı taşıyan ovanın güney kenarına yakın bir noktada, Ağrı Dağı'nın kuzeybatu eteklerinde deniz seviyesinden 870 m. Yükseklikte kurulmuştur. İğdir'in bulunduğu yerin önemi tarihte Sürmeli Çukur adı verilen, ortasından Aras Irmağı'nın geçtiği ovanın ulaşım imkanlarından kolaylıkla faydalanabilmesinden kaynaklanmaktadır.

Zira Doğu Anadolu'nun büyük ticaret ve askeri merkezi Erzurum'dan doğuya yönelen yollardan biri Aras Vadisi'ni izleyerek kolaylıkla İğdir'in bulunduğu mevkie ulaşmaktadır. Söz konusu yola Kağızman mevkiinde Kars'tan gelen yol kavuşmaktadır. İğdir'a ulaşan bu yollar buradan itibaren ikiye ayrılır. Doğuya yönelen yol sınır kapısından geçerek Nahçıvan'a varır. Güneye yönelen bir başka yol ise Doğu Bayazıt'tan geçtikten sonra Gürbulak kapısından çıkarak

İran'ın önemli merkezlerine bağlanır. Bu durum İğdir'a bulunduğu coğrafi mevkîinden dolayı geçmişte ve günümüzde büyük önem kazandırmıştır.

İğdir bugünkü yerinde sonradan kurulmuş yeni bir şehirdir. Eski merkez aynı ulaşım imkanlarından ve önündeki verimli ovanın tarımsal zenginliklerinden uzak kalmayan bir yerde günümüzde İğdir şehrine göre daha güneyde Ağrı Dağı'nın kuzeybatu yamaçlarında savunmaya daha elverişli bir yerde bulunuyordu. Dede Korkut Oğuznameleri'nde Şatık Kalesi olarak geçen ve 1064 yılında Melikşah tarafından Bizanslılardan alınan kalenin burası olduğu sanılmaktadır. Kale Türk hakimiyetine girdiği 1064'ten sonra İğdir Korgan'ı olarak anılmaya başlamıştır.

İğdir Korganı ve önündeki Sürmeli Çukur, İlkçağda Doğu Anadolu'nun büyük bir kısmına hakim olan Urartu Devleti'nin elinde bulunuyordu. Daha sonra zaman zaman Sakalar'ın akınlarına uğradığı bilinen yöre Roma ve Bizans Dönemleri'ni yaşamış, Bizans dönemi içinde zaman zaman Sasanilerin hakimiyetine girmiş ve Hz. Osman devrinde (644-656) Aras Havzası'na yönelen akınlar sırasında Müslüman Arapların eline geçmiş, ardından Müslümanlarla Bizans yönetimi arasında birkaç kez el değiştirmiştir. XI.yy'ın ilk yarısında yöreye Türk akınları başladı. Malazgirt zaferinden önce Kars'ın fethiyle (1064) sonuçlanan Selçuklu akınlarında Alparslan'ın oğlu Melikşah o sırada Bizans'ın elinde bulunan Şatık Hisarını da fethetti ve bu dönemden sonra kaleye İğdir Korganı ve İğdir Kalesi denmeye başlandı. Bu kale Selçuklu Devleti'ne bağlı Surmari (Sürmeli) emîrliği sınırları içinde kaldı. Buradaki Sürmeli Çukuru, Osmanlı tarihi geleneğinde Osmanlıların dayandığı Kayı aşiretinin Anadolu'ya girip yerleştiği ilk yer olarak geçer. □

22 Mayıs 2015

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

İSAM DN
227073

II. ULUSLARARASI ARAS HAVZASI SEMPOZYUMU 13-15 ARALIK 2011 - İĞDIR

THE SECOND INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF ARAS BASIN,
DECEMBER 13th - 15th - İĞDIR

İğdir Valiliği, Belli Eğitim Kültür Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi (BEKAM), İğdir Üniversitesi, TMMOB Mimarlar Odası Van Şubesi'nin organizasyonu ile İğdir Üniversitesi Karaağaç Sosyal Tesisleri Konferans Salonu'nda gerçekleştirilmiştir.

© Yayın Hakları
Prof.Dr. Oktay BELLİ

Kapak - İç Tasarım ve Uygulama
Muhammet S.KARACA

Ön - Arka Kapak Resmi
Aras Havzası - Sait KÜÇÜK (Sadık MİSKİNİ)

Düzeltili
Güzin Sühran BELLİ

Baskı ve Cilt
Zafer Ofset Ltd. Şti. Yenikapı Cad.
Eski Cezaevi Karşısı, No1 Yakutiye-ERZURUM
Tel: 0442 234 22 85 Fax: 0442 233 69 52
e-posta: zafergrafikofset@hotmail.com

İlk Basım 2012 Erzurum

Tüm Hakları Saklıdır. Kaynak Belirtmek Koşulu ile Yararlanılabilir.

İĞDIR VALİLİĞİ, İL ÖZEL İDARESİ YAYINI, NO:1
ISBN: 978-605-359-948-7

Kitapta Yer Alan Görsel Malzemelerin Çok Büyük Bir Kısmı, Makale Yazarı Tarafından sağlanmıştır.
Kitapta Yer Alan Makalelerin Her Türü Bilimsel ve Yasal Sorumluluğu, Yazarlarına Aittir.

* Prof. Metin TUNCEL, (Emekli) İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü
İstanbul-TÜRKİYE e-posta: ymtuncel@gmail.com

-
- 1 FİLİZ DEMİRCİ, Caferilerin dini örf ve adetleri Iğdır örneği, Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2006

  - 2 HASAN KOCAR, Iğdır ilinde iç göç ve gecekondulaşmanın dindarlık ve dini hayata tesiri, Iğdır Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2013

  - 3 YUNUS EMRE SAYAN, Iğdır'da sosyal, kültürel, dini hayat ve din eğitiminin problemleri, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2003

  - 4 BERNA ÜRÜN, Iğdır ve Ardahan illerinin yer adları ve tasnifi, Kafkas Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

28 Aralık 2014

092353 İĞDIR

ABDULLAH KOÇ, *İğdir'da Caferîlik*, Dokuz Eylül
Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010

İLİMİZ

IĞDIR

Yard. Doç. Dr. İbrahim GÜNER

Iğdır - 1993

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphane	
Dem. No:	97982
Tas. No:	

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN
12 0 TEMMUZ 2004

M. SADIK ATAK

Bayazıt U. Kütüphane
Kayıt No.: 61352

DOĞUNUN KİLİDİ ARAS

(Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisliğince incelenmiş
ve 17 Mayıs 1951 gün ve H. Bşk. Eğitim D. VIII. Ş.
136825 - 137377 sayılı emirleriyle yayınlanması uygun
görülmüştür.)

27 HAZİRAN 1953

B. Devlet: 61352

092323

İgder

ANKARA
1953